4. Законом України «Про нотаріат» прийнятий Верховною Радою України 2вересня 1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 32. – Ст. 156.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із запровадженням державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» прийнятий Верховною Радою України 04.07.2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 402-VII.

6. Рабовська С. Я. Нові схеми передачі спадщини без оподаткування: роздуми в голос / С. Я. Рабовська // Юриспруденція теорія і практика № 4 (6) – Київ. – 2005. С. 44.

7. Зайки Ю. О., Ловяка О .О. Актуальні проблеми спадкового права / Ю. О. Зайки, О. О. Ловяка. – К.: КНТ, ЦУЛ, 2014. – С. 38–46.

УДК 347.922: 347.2/.3(477)

ПОЗОВ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Дрішлюк Володимир Ігорович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Наукова стаття присвячена дослідженню судової форми захисту прав власності суб'єктів цивільних правовідносин та правовим позиціям судів у справах про захист прав власника. На підставі аналізу норм Цивільного кодексу України, матеріалів судової практики сформульовані окремі висновки щодо особливостей розгляду справ про захист права власності в порядку цивільного судочинства. В статті зокрема розглянуто питання особливостей захисту прав власника, позбавленого володіння, захисту прав власника, що не пов'язано із позбавленням права володіння та питання визнання права власності на спірне майно. Крім того, в статті висвітлюються питання способів захисту цивільних прав, поняття захисту цивільних прав та його значення в цивільному праві, а також складових права на судовий захист.

Ключові слова: цивільне право, право власності, судовий захист, позов, елементи позову.

ИСК В ДЕЛАХ О ЗАЩИТЕ ПРАВ СОБСТВЕННОСТИ

Дришлюк Владимир Игоревич,
доцент кафедры хозяйственно-правовых дисциплин
юридического факультета (Одесский государственный
университет внутренних дел, г. Одесса, Украина)

Научная статья посвящена исследованию судебной формы защиты права собственности субъектов гражданских правоотношений и правовым позициям судов по делам о защите прав собственника. На основании анализа норм Гражданского кодекса Украины, материалов судебной практики сформулированы отдельные выводы по особенностям рассмотрения дел о защите права собственности в порядке гражданского судопроизводства. В статье, в частности, рассмотрены вопросы особенностей защиты прав собственника, лишенного права владения, защиты прав собственника, которое не связано с лишением права владения и вопросы признания права собственности на спорное имущество.

Кроме того, в статье освещаются вопросы способов защиты гражданских прав, понятие защиты гражданских прав и его значение в гражданском праве, а также составных права на судебную защиту.

Ключевые слова: гражданское право, право собственности, судебная защита, иск, элементы иска.

CLAIM IN CASES OF DEFENCE OF OWNERSHIP

Drishlyuk Volodymyr Igorovych,
candidate of legal Sciences,
associate Professor of the Department of economic
and legal disciplines law faculty
(Odessa State University of Internal Affairs, Odessa, Ukraine)

The scientific article deals with the research of judicial form of defense of right of ownership of subjects of civil relations and legal positions of courts in matters about defense of rights for an owner. On the basis of analysis of norms of the Civil code of Ukraine, materials of judicial practice separate conclusions are set forth on the features of consideration of businesses about defense of right of ownership in order of the civil court procedure. The article deals the relevance of the research topic, as well as the names of the scientists jurist who were involved in the problem of protection of property rights in the different periods of development of civil science.

The article, in particular, the issues the protection of rights of the owner which is deprived of the right of ownership, protection of the rights of the owner, which is not related to the deprivation of the right of ownership and the recognition of ownership of the disputed property.

In addition, the article deals with the issues of methods of protection of civil rights, the concept of civil rights and its importance in the civil law, as well as the component of the right to judicial protection. The article also deals with the importance of guard of civil rights of owner as well as with the defense of his rights in court.

The article also deals with the issues subject composition of persons who have the right to claim for protection of their property rights, as well as issues of the subject and grounds of negatorn, vindication and a claim for the protection of property rights.

Keywords: civil law, property, judicial protection, the claim, the elements of the claim.

Розвиток ринкових відносин в Україні, розширення приватної ініціативи у підприємницьких відносинах зумовлює необхідність встановлення, удосконалення форм та способів захисту прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Непорушність права власності, забезпечення захисту державою всіх суб'єктів права власності, рівність прав власників перед законом, забезпечення та захист права власності на землю, як загальні засади правової та демократичної держави закріплені в ст.ст. 13, 14, 41 Конституції України [1].

Цивільне законодавство передбачає форми та способи захисту прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин і важливе місце серед них займають ті, що застосовуються для захисту прав власності. Порушені, невизнані або оспорені прав та інтереси власника можуть бути захищені ним самим, шляхом звернення до компетентних державних органів виходячи із принципу диспозитивності.

У відповідності із ст. 15 ЦК України [2] кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа

має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

В той же час слід констатувати, що юрисдикційна форма захисту, й зокрема судова, є найбільш дієвою у сучасних складних умовах цивільного обігу. В то же час дослідження судової форми захисту прав власності залишається актуальним в зв'язку із постійним вдосконаленням юридичних прийомів, що застосовуються суб'єктами цивільних відносин в суді, «динамічністю» судової практики та відсутністю єдиних підходів в правозастосуванні при вирішенні відповідної категорії цивільних справ.

Метою статті є виявлення особливостей судової форми захисту прав власника в сучасних умовах правозастосування судів загальної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням відносин власності, засад, форм та способів захисту права власності займалися відомі вчені цивілісти з часів римського права, дореволюційної російської та радянської цивілістики. Серед найбільш відомих слід зазначити Д. І. Мейєра, Г. Ф. Шершенєвича, Є. А. Суханова, Н. С. Кузнєцову, О. В. Дзеру, О. О. Погрібного, Я. М. Шевченко та ін.

Питання про засади захисту права власності тісно пов'язане з вибором способу захисту, перелік яких міститься в ЦК України та в ст. 16 ЦК України, зокрема, якщо мова йде про захист прав власника судом. Серед них визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Способи захисту цивільних прав не обмежуються переліченими. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Загальні засади права власності, які закріплені в низці статей Конституції України знайшли своє відбиття й в галузевому законодавстві, зокрема в ст. 386 ЦК України. У відповідності із ст. 386 ЦК України держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди. В науковій літературі зазначені положення розглядаються в контексті дослідження принципу недопустимості позбавлення права власності.

Найбільш широке розуміння даного принципу знаходимо у В. І. Борисової та С. Н. Приступи, які, розширючи його до принципу свободи власності, зазначали, що принцип свободи власності (неприпустимості позбавлення права власності) знаходить своє вираження в тому, що власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном, які він здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав, а держава не втручається у їх здійснення. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні [3, с. 23].

Н. Ю. Мурзін слушно відзначив, що сутність права власності виражається в усуненні всіх інших осіб від об'єктів цього права, а власник визначає поведінку (можливості) інших осіб відносно цього майна: або усуває їх від впливу на нього, або допускає його,

або вимагає через суд утримуватися від здійснення дій, що заважають йому володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном [4, с. 342].

Як зазначає В. П. Грибанов немає сумнівів в тому, що право на звернення до компетентних державних або громадських органів за захистом порушеного права нерозривно зв'язано із суб'єктивним матеріальним правом принаймні в двох відносинах: по-перше, воно виникає лише з порушенням суб'єктивного цивільного права або коли це право оспорюється іншими особами; по-друге, характер самої вимоги про захист права визначається характером порушеного матеріального права або права, що оспорюється, зміст і призначення якого в основному визначає і спосіб його захисту. Тому з матеріально-правової точки зору немає перешкод до того, щоб розглядати право на захист у його матеріально-правовому аспекті як одне з правомочий самого суб'єктивного цивільного права[5, с. 105].

Право на захист у його матеріально-правовому значенні, тобто як одного з правомочий самого суб'єктивного цивільного права, являє собою можливість застосування у відношенні правопорушника заходів примусового впливу. Право на захист по своєму матеріально-правовому змісту містить у собі:

- по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власного примусового впливу на правопорушника, захищати приналежне йому право власними діями фактичного порядку (самозахист цивільних прав);

- по-друге, можливість застосування безпосередньо самою уповноваженою особою юридичних заходів оперативного впливу на правопорушника, що у літературі іноді не зовсім точно називають оперативними санкціями;

- по-третє, можливість уповноваженої особи звернутися до компетентних державних або громадських органів з вимогою спонукання зобов'язаної особи до визначеного поводження [5, с. 106].

Цивільно-правовий захист права власності – це система активних заходів, що їх застосовують власник, компетентні державні чи інші органи, спрямована на усунення порушень права власності, покладення виконання обов’язку і підновлення порушеного права на порушника. Така система захисних заходів водночас є складовою частиною загальноправового механізму захисту права власності та інших цивільних прав [6, с. 145].

Поряд із захистом прав суб’єктів цивільних правовідносин законом передбачено охорону їх прав, що являє собою систему заходів правового, економічного, організаційного та іншого характеру, які мають а меті забезпечення реалізації суб’єктивних прав учасників цивільних правовідносин. Більшість юристів зазначають, що категорія «захист» і «охорона» перебувають у взаємному зв’язку і являють собою подібні явища. Проте, охорона розглядається як більш широке поняття, яке включає захист.

Цивільне законодавство передбачає чисельні засоби захисту права власності. Відтак в науці цивільного права стала проблема їх класифікації. Загальновідомим є поділ засобів захисту на речово-правові та зобов’язально-правові.

Речово-правові засоби захисту спрямовані на захист суб’єктивного права власності як абсолютного цивільного права громадян чи організацій, які на момент порушення права не перебувають у договірних чи інших зобов’язальних відносинах з порушником. Зобов’язально-правові способи захисту мають на меті захист інтересів власника як учасника зобов’язальних відносин [6, с. 147].

На сьогодні питання, що виникають під час розгляду справ щодо захисту права власності найбільш повно урегульовані Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 5 від 07.02.2014 р. «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав». Не дивлячись на те, що в Постанові визначено питання юрисдикції, доказування та вказівки

судам щодо фактичних обставин справи, питання, що пов'язані із визначенням предмету, підстав ат частково суб'єктного складу відповідних позовів про захист права власності залишилися поза увагою ВССУ.

Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого майном з метою витребування свого майна з чужого незаконного володіння. Предметом віндикаційного позову є вимога позивача про повернення в натурі майна з чужого незаконного володіння. Суб'єктний склад відповідних відносин становлять особа, що є власником, або володіє майном на законних підставах, але позбавлена такого володіння, та особа, яка незаконно заволоділа майном незалежно від підстав його набуття. Підставами позову є фактичні обставини, які свідчать про законність права власності (володіння) певним майном та незаконність позбавлення такого володіння та незаконність перебування майна у відповідача.

Негаторний позов – це вимога власника, не позбавленого володіння майном, про усунення або припинення перешкод у здійсненні його права власності – користування та розпорядження майном. Суб'єктний склад цих правовідносин складають – власник або особа, що на законних підставах володіє майном, але позбавлені можливості користування чи розпорядження ним внаслідок дій третіх осіб. та особа, яка протиправно перешкоджає позивачу в здійсненні права власності. Відповідне право закріплено в ст. 391 ЦК України – власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном. Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення перешкод в користуванні та розпорядженні майном. Підставою позову – фактичні обставини, що свідчать про законність володіння майном та неможливість здійснення правомочностей щодо користування та розпорядження ним внаслідок протиправних дій відповідача.

У відповідності із ст. 392 ЦК України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорюється або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності. Потреба власника в такій формі захисту виникає у разі невизнання або заперечення його права власності з боку інших осіб. Задоволення позову про визнання права власності усуває невизначеність у правовідносинах між власником та іншими особами стосовно володіння, користування та розпорядження певним майном. Суб'єктний склад вказаних правовідносин передбачає наявність позивача – власника, права якого заперечуються чи не визнаються іншою особою та відповідача – особи, яка не визнає права власності за позивачем. Позивачем також може виступати власник, який втратив документи, що засвідчують право власності на певне майно. Предметом позову є вимога позивача про визнання його права власності. Підставою позову є фактичні обставини, що підтверджують право позивача на майно.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Непорушність права власності є одним з основних принципів, що гарантує учасникам цивільних правовідносин охорону та захист їх прав та інтересів як власників певного майна. Цивільним законодавством передбачено основні форми та способи захисту прав власника – від здійснення права на самозахист до звернення до компетентних державних органів. Найбільш дієвою слід визнати судову форму захисту. Здійснення власником свого права на захист в суді передбачає пред'явлення позову про визнання права на майно, про витребування майна із чужого незаконного володіння, про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном, не пов'язаних із позбавленням володіння. Проблемні питання захисту права власності найбільш повно висвітлені в Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 5 від 07.02.2014 р. «Про судову практику в справах про захист права

власності та інших речових прав». Втім питання щодо предмету, підстав та суб'єктів, що мають право на пред'явлення позову залишилися поза увагою вищої судової інстанції.

Предметом віндикаційного позову є вимога позивача про повернення в натурі майна з чужого незаконного володіння. Суб'єктний склад відповідних відносин становлять особа, що є власником, або володіє майном на законних підставах, але позбавлена такого володіння, та особа, яка незаконно заволоділа майном незалежно від підстав його набуття. Підставами позову є фактичні обставини, які свідчать про законність права власності (володіння) певним майном та незаконність позбавлення такого володіння та незаконність перебування майна у відповідача. У випадку захисту прав власника, не позбавленого права володіння суб'єктний склад цих правовідносин складають – власник або особа, що на законних підставах володіє майном, але позбавлені можливості користування чи розпорядження ним внаслідок дій третіх осіб. та особа, яка протиправно перешкоджає позивачу в здійсненні права власності. Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення перешкод в користуванні та розпорядженні майном. Підставою позову – фактичні обставини, що свідчать про законність володіння майном та неможливість здійснення правомочностей щодо користування та розпорядження ним внаслідок протиправних дій відповідача.

Позови про визнання права власності передбачає наявність позивача – власника, права якого заперечуються чи не визнаються іншою особою та відповідача – особи, яка не визнає права власності за позивачем. Позивачем також може виступати власник, який втратив документи, що засвідчують право власності на певне майно. Предметом позову є вимога позивача про визнання його права власності. Підставою позову є фактичні обставини, що підтверджують право позивача на майно.

Усі інші проблеми пов'язані з дослідженням особливостей захисту прав власника в юрисдикційному порядку, в тому числі процесуальні особливості розгляду відповідних справ виходять за межі цієї статті і становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – 44. – Ст. 356.

3. Цивільне право України: [Підручник]: у 2 т. [Борисова В. І., Баранова Л. М., ЖилінковаІ.В. таін.] /За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.

4. Мурзин Н. Ю. К вопросу о понятии субъективного права собственности // Цивилистические записки. Межвузовский сборник научных трудов. Уральское отделение Российской школы частного права. Вып. 1. – М.: Статут, 2001. – С. 330–346.

5. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав – М., 2000. – 210 с.

6. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав [Текст] : монографія /За заг. ред. академіка НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 400 с.